

VILLANIA'NIN (AMMONOIDEA) TÜRKİYE'DEKİ VARLIĞI HAKKINDA

Füsun ALKAYA*

ÖZ.— Türkiye'deki varlığı ilk kez saptanan *Villania* bugüne değin Macaristan'a özgü bilinen bir ammonit cinsidir. Bilecik yöresinde bulunan iki örnek, *Villania cf. densilobata* Till ve *Villania* sp., bu cinsin coğrafik dağılımının sanıldığından çok daha geniş olduğunu kanıtlamaktadır. Dikkate değer bir husus *Villania* Till ve *Epideroceras* Spath'm benzer bir ontojenetik gelişim göstermeleri, sütün çizgilerinin bir örnek olması ve her iki cinsin de Türkiye'de *jamesoni* zonunda (Alt Pliyensbahiye) bulunmalarıdır.

GİRİŞ

Burada tanımlanan iki örnek Bilecik iline bağlı Günüviran köyü yakınında yüzeyleyen Bayırköy formasyonunun kırmızı renkli kireçtaşı ve marn düzeyleri içinde bulunmuştur (Şek. 1). Gerek tür gerek sayı yönünden zengin bir ammonit faunası içeren bu düzeyler içinde zon indeks fosilleri ile Üst Sinemuriyenin *Raricostatum* zonu ile Alt Pliyensbahiye'nin *Jamesoni* ve *Ibex* ammonit zonları ayırtlanabilmektedir (Alkaya, 1981 b). Türkiye'de daha doğuda, Ankara, Amasya ve Bayburt yörelerinde, Sinemuriyen-Alt Pliyensbahiye yaşlı bol fosilli yüzleklerde yapılan yoğun araştırmalara karşın *ViUanictnm* bulunamaması ve Bilecik'te yalnız iki örnekle temsil edilmiş olması düşündürücüdür. Bu konuya ve *Villania* için değişik yazarlar tarafından önerilen sistematik sınıflamalara «Sonuçlar ve tartışmalar» bölümünde yer verilmiştir.

Şek. 1 - Yer bulduru haritası.

*İstanbul Teknik Üniversitesi, Maden Fakültesi, Jeoloji Bölümü, İstanbul.

Fosil tanımlarında kullanılan terim ve kısaltmalar şunlardır: D - Kavkının çapı (mm), U - Ombilik çizgisi üzerinde ölçülen ombilik çapı (mm), H - Tur yüksekliği (mm), W - Tur genişliği (mm), U/D - Görelî ombilik (%), H/D - Görelî yükseklik (%), W/D - Görelî genişlik (%), H/W - Form oranı, K - Birincil kotların sayısı, E - Dış lob, L - Lateral lob, U - Ombilikal lob, E/L - E ve L lobları arasındaki sele, L/U - L ve U lobları arasındaki sele.

SİSTEMATİK TANIMLAMA

Üstfamilya : Eoderocerataceae Spain, 1929

Familya : Phricodoceratidae Spath, 1938

Cins : Villania Till, 1911

Tip tür : *Villania densilobata* Till, 1911

Tip örnek güney Macaristan'da Villany dolayında bulunmuştur. İlk çalışmalarda içinde bulunduğu tabakaların yaşı Kalloviyen olarak belirtilmiş, daha sonra yeni fosil bulgulara dayanarak bu tabakaların ve *Villania*'nın yaşı Pliyensbahiye olarak düzeltilmiştir. Çok büyük boyutlu olan bu örneğin iç turları birincil kotlar ve çift sıralı tüberküllerle süslenmiş olup, bu süsler dış turlarda görülmez.

Villania cf. *densilobata* Till, 1911

(Levha I, şek. 2a, b)

cf. *Villania densilobata* Till, s. 45 (67), Lev. 7, şek. 6, 7, 8, 9; Lev. 8, şek. 1, 2.

Materyel: Bir adet iç kalıp halinde korunmuş fragmakon.

Tanım: 87 mm çapa ulaşan bu örnekte fragmakona ait ilk üç tur görülmektedir. Birincil turun kesiti yarı dairesel, üçüncü turun kesiti ovalimsi olup, bu ilk üç tur içindeki gelişme oldukça hızlıdır. Turlar üzerinde her turda 27 adet olmak üzere sık-aralı, ışınal birincil kotlar vardır. Bu kotlar ombilik çizgisinde başlar, karın bölgesinin her iki yanında sıralanan (ventrolateral) tüberküllerde sona erer. Ombilikal tüberküller belirgin değildir, ancak kotların üzerindeki küçük şişkinlikler ombilikal tüberküllerin kalıntıları olabilir. Karın bölgesi çok sayıda, ince ikincil kotlarla süslenmiştir. Turlar üzerinde sütür çizgisi ancak parça parça izlenebildiği için bir bütün olarak burada verilememiştir. İzlenen bölümler *V. densilobata*'nın sütür çizgisine uymaktadır.

Ölçüler

N. no.	D	U	U/D	H	H/D	W	W/D	H/W	K
19V1	87	28	32 %	34	39 %	32	36 %	1.06	27
	32	10	31 %	15	46 %	15	46 %	1.00	27

Düşünceler: Levha I, şek. 3b de görülen sütür çizgisi *Villania densilobata*'nın sütür çizgisi olarak ilk kez Till (1911, Levha 7, şek. 10) tarafından verilmiş ve Arkell (1957) tarafından «Treatise» L198 şekil 227 (3b) de aynen yayınlanmıştır. Ancak bu sütür çizgisinde görülen L/U selesi holotip üzerindeki L/U selesine uymamaktadır ve büyük bir olasılıkla yazar tarafından yanlış çizilmiştir. Bu çalışma sırasında holotipin çok iyi hazırlanmış bir fotoğrafından yararlanılarak yeniden çizilen

L/U selesinin doğru şekli, Levha I, şek. 3a da görüldüğü gibidir. Burada tanımlanan örnek sarılma şekli, tur kesiti, kavkı süsleri ve sütür çizgisinin özelliğiyle *V. densilobata*'nın tanımına uymaktadır. Örnekte yalnız ilk üç tur görülebilmektedir, birincil kotlar daha sık-aralı olup, ombilikal tüberküllerin varlığı da kesin değildir; bu nedenle *V. cf. densilobata* olarak adlanması uygun görülmüştür.

Bulunduğu yer : Günüviran (Bilecik); bu örnek *Raricostatum vzjamesoni* zonlarından ayrışma sonucu serbest kalarak dökülen diğer fosillerle beraber bulunmuştur. Kavkı iç dolgusu, litolojik olarak, *Jamesoni* zonu içindeki bir tabakadan gelmiş olduğunu belirlemektedir.

Villanla sp.

(Levha I, şek. 1a,b)

Materyel: Bir adet iç kalıp halinde korunmuş fragmakon.

Tanım: 59 mm çapında ve fragmakona ait iki turdan oluşan bu örnekte en iç ve en dış turlar görülmez. Birinci turun başlangıcında tur genişliği ve yüksekliği eşit, yanlar dışbükey ve karın geniş bir şekilde yuvarlaktır. İkinci turun sonunda yükseklik genişliğin yaklaşık 1.5 katına erişir, yanlar dışbükeydir ve dar bir şekilde yuvarlanmış karın bölgesine doğru yakınsar. Ombilik oldukça derin, ombilik duvarı yüksek, ombilik omuzları yuvarlak fakat belirgindir. Turlar üzerinde görülen birincil kotlar sık-aralı, ışınsal ve kalın olup, ventrolateral tüberküllere kadar devam eder. Tüberküllerden başlayarak karın üzerinden diğer tarafa geçen ikincil kotlar daha ince ve çok sayıdadır. Tüberküller gerçekte kısa dikenlerin (Levha I, şek. 1b de matriks içinde korunmuş dikenler görülmektedir) geniş yuvarlak tabanları olup, 36 mm çapa kadar görülür, daha sonra kaybolur. Sütür çizgisinin bir bölümü Levha I, şek. 1e de gösterilmiştir.

Ölçüler

N. no.	D	U	U/D	H	H/D	W	W/D	H/W	K
19V2	59	19	32.2 %	29	49.1 %	20	33.8 %	1.45	28
	47	15.5	32.9 %	20	42.5 %	—	—	—	25
	38	13	34.2 %	15	39.4 %	15	39.4 %	1.00	25

Düşünceler: Bu örnek hem *Epideroceras* hem de *Villanla* cinslerinin tanımlarına uymaktadır. *Epideroceras transiens* Bremer'e genel görünüşü ile benzer; ancak turlar daha yuvarlak olup, ombilikal tüberküller mevcut değildir. Yazar tarafından daha önce değişik bir form olarak ayrıtılan ve *Epideroceras* sp. 4 olarak sınıflanan (Alkaya, 1979) bu örnek, iki ayrı cins altında tanımlanan örnekler arasındaki benzerliği göstermesi yönünden önemlidir. Kavkı süsleri *Villanla cf. densilobata* ile aynı olup, iki örnek bir arada bulunmuşlardır.

Bulunduğu yer: Günüviran (Bilecik); Alt Pliyensbahiye.

SONUÇLAR VE TARTIŞMALAR

Bilecik yöresinde bulunan, *Villanla cf. densilobata* ve *Villanla* sp. olarak tanımlanabilen iki örnek ile *Villanla*'nın Türkiye'deki varlığı ilk kez saptanmıştır. *Villanla* Macaristan'a özgü bir ammonit cinsi olarak bilinmekteydi.

Bu iki örnek *Villama* cinsinin, diğer bir deyişle sayısız fertlerden oluşan bir topluluğun, Alt Pliyensbahiyye Bilecik yöresinde yaşamış olduğunu göstermektedir. Ancak koşulların fosilleşmeye son derece elverişli olduğu böyle bir ortamda, bu topluluktan neden yalnız iki ferdin fosil olarak korunabildiği oldukça düşündürücü bir sorudur. Fosil bulguların yetersiz olduğu düşünülemez, kayaçlar doğal olarak çokça ayrışmalı olup, aynı yüzlekten yerli ve döküntü olarak en küçük parçalar dahil 600 ammonit fosili toplanmıştır. Yanıt olasılıkla paleontolojik çalışmalarda belirli bir temele dayanmadan yapılan cins adlamalarında bulunabilecektir.

Spath, 1923 yılında iki yeni ad önermiştir: *Ammonites roberti* Hauer için *Epideroceras* ve *Coeloceras ponüicum* Pia için *Coeloderoceras*. Türkiye'de bulunan yeni örneklerle *Epideroceras* ve *Coeloderoceras* olarak tanımlanan bütün örneklerin gerçekte tek bir cinsle ait olduğu belirlenerek bu cins için *Epideroceras* adı geçerli, diğeri sinonim olarak önerilmiştir (Alkaya, 1979). *Epideroceras*, diğer taraftan, kavkının sarılma şekli, büyüme sırasında meydana gelen şekil değişimi, kavki süsleri ve sütür çizgisinin özelliği yönünden *Villania*'ya son derece benzemektedir. Bunlar olasılıkla aynı cinsi temsil etmektedir, bunun yeni bulgularla kanıtlanması halinde bu grup için en uygun ve geçerli ad *Villanla* olacaktır.

Villania ilk kez Till (1911) tarafından tanıtılmış ve yaşı Kalloviyen olarak verilmiştir. Arkell (1957) bu cinsi Lytoceratidae familyası içinde sınıflamaktadır. Ager ve Callomon (1971), yeni fosil bulgulara dayanarak *Villania*'nm içinde bulunduğu tabakaların yaşını Alt Pliyensbahiyye olarak belirlemişlerdir. Donovan ve Forsey (1973) tarafından Eoderoceratidae familyasının Coeloceratinae altfamilyasına dahil edilen bu cins, yazar tarafından (Alkaya, 1979, 1981 a, 1981 b) aynı familyanın Phricodoceratinae altfamilyasına geçirilmiştir. Donovan ve diğerleri (1981) önerdikleri yeni sınıflamada Phricodoceratinae altfamilyasını familya düzeyine yükseltmişlerdir.

Wiedenmayer (1980), *Pseuduptionia* Bremer'in *Villania* Till ile eşitli olduğu görüşündedir, ancak yazar bu görüşe karşıdır. *Pseuduptionia* altında sınıflanan türler genel boyut, kavki şekli ve süsleri yönünden *Villania*'dan büyük ayrıcalık gösterir.

Yayma verildiği tarih, 10 Haziran 1982

DEĞİNİLEN BELGELER

- Ager, D.V. ve Callomon, J.H., 1971, On the Liassic age of the «Bathonian» of Villany (Baranya): Ann. Univ. Sci. Budapest. Eötvös, Sect. Geol., 14, 5-16.
- Alkaya, F., 1979, Lower Jurassic ammonites from northern Turkey: University College London (yayımlanmamış doktora tezi).
- , 19810, Kuzey Anadolu Liyas ammonit faunasının genel yorumu: Türkiye Jeol. Kur. 35. Bilimsel ve Teknik Kurultayı Bildiri Özetleri, 25,26.
- , 1981£, Bilecik yöresi Liyas ammonit zonları: İstanbul Yerbilimleri, 2. 297-302.
- Arkell, W.J., 1957, Mesozoic Ammonoidea: Moore, R.C., ed., Treatise on invertebrate Paleontology (Part L, Mollusca 4), Cephalopoda Ammonoidea da., University of Kansas Press, 80-465.
- Donovan, D.T. ve Forsey, G.F., 1973, Systematics of Lower Liassic Ammonitina: Paleont. Contr. Univ. Kans., 64, 1-18.
- ; Callomon, J.H. ve Howarth, M.K., 1981, Classification of the Jurassic Ammonitina: House, M.R. ve Senior, J.R., ed., The Ammonoidea da., Academic Press, London, 101-155.

- Spath, L.F., 1923, Correlation of the *Ibex* and *Jamesoni* zones of the Lower Lias: Geol. Mag., 60, 6-11.
- Till, A., 1911, Die Ammonitenfauna des Kelloway von Villany (Ungarn). (Zweiter Teil): Beitr. Palaont. Geol. Österr.-Ungarn u. Orient, 24, 1-49.
- Wiedenmayer, F., 1980, Die Ammoniten der mediterranen Provinz im Pliensbachian und unteren Toarcian aufgrund neuer Untersuchungen im Generoso-Becken (Lombardische Alpen): Birkhäuser Verlag, Basel, 1-197.

LEVHA

LEVHA - I

Şek. 1 - *Villania* sp.

a, b - Yandan ve önden görünüş, 19V2, X 1; c - Sütur çizgisi, 19V2.

Şek. 2 - *Villama* cf. *densilobata* Till

a, b - Yandan ve önden görünüş, 19V1, X 1.

Şek. 3 - *Villania densilobata* Till

a - Holotip üzerinde görülen L/U selesi (fotoğraf üzerinden çizilmiştir); b - Till (1911, Lev. VII, şek. 10) tarafından verilen sütur çizgisi.

